

**«МІЖНАРОДНИЙ БІЛІЛЬ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ»
ЯК ОСНОВА КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД
ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

***Анотація.** У статті здійснено аналіз стану імплементації міжнародних стандартів забезпечення прав людини, що лежать в основі гуманітарного розвитку, у Конституції України. Побудова справедливої демократичної держави, консолідація суспільства, високий рівень життя, реалізація європейського та євроатлантичного вибору – такі завдання потребують лібералізації суспільних відносин на основі реалізації прав і свобод людини як основи гуманітарного розвитку.*

Міжнародні зобов'язання України у сфері гуманітарного розвитку спираються на сучасні гуманістичні ідеали та закріплені у Розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», у якому права людини фіксують положення особи відносно держави, її можливості в економічній, соціальній, політичній та культурній сферах. Проте сьогодні особисті права людини, а саме - право на життя, свободу, особисту недоторканість, право на свободу пересування та свободу від тортур – постійно порушуються на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей та в Криму. Проблемою в Україні є забезпечення права людини на справедливий суд. Забезпечення конституційних соціально-економічних прав в Україні потребує дієвої економічної та освітньої політики. Адже в економічному вимірі гуманітарний розвиток означає постійне зростання частки інтелектуального продукту у національному продукті, утвердження інноваційності в якості домінуючої моделі економічної поведінки.

Обґрунтовано висновок про те, що прогрес гуманітарного розвитку України визначатиметься, передусім, успішністю імплементації у вітчизняне законодавство та виконання основних вимог щодо дотримання прав людини у сфері судочинства, економічних свобод, соціальних гарантій та екологічної безпеки.

Ключові слова: права людини, гуманітарний розвиток, конституція, законодавство, міжнародно-правові акти.

***Abstract.** The article analyzes the state of implementation of international human rights standards that underpin humanitarian development in the Constitution of Ukraine. Building a just democratic state, consolidating society, a high standard of living, realizing European and Euro-Atlantic choices - such*

¹ народний депутат України 8-го скликання

tasks require the liberalization of social relations on the basis of the realization of human rights and freedoms as the basis of humanitarian development.

Ukraine's international commitments in the field of humanitarian development are based on modern humanistic ideals and are enshrined in Section II of the Constitution of Ukraine "Rights, Freedoms and Responsibilities of the Human and the Citizen", in which human rights fix the individual's position with respect to the state, its potential in economic, social, political and cultural spheres. However, today human rights, namely the right to life, liberty, privacy, right to freedom of movement and freedom from torture, are constantly being violated in the temporarily occupied territories of certain areas of Donetsk and Luhansk regions and in the Crimea. The problem in Ukraine is ensuring human rights in a fair trial. Ensuring constitutional socio-economic rights in Ukraine require a sound economic and educational policy. In the economic dimension, humanitarian development means a steady increase in the share of intellectual product in the national product, the affirmation of innovation as the dominant model of economic behavior.

It is substantiated that the progress of humanitarian development of Ukraine will be determined, first of all, by the success of implementation into national legislation and fulfillment of the basic requirements for observance of human rights in the field of justice, economic freedoms, social guarantees and environmental security.

Keywords: human rights, humanitarian development, constitution, legislation, international legal acts.

Аннотация. *В статье осуществлен анализ состояния имплементации международных стандартов обеспечения прав человека, лежащие в основе гуманитарного развития, в Конституции Украины. Построение справедливого демократического государства, консолидация общества, высокий уровень жизни, реализация европейского и евроатлантического выбора - такие задачи требуют либерализации общественных отношений на основе реализации прав и свобод человека как основы гуманитарного развития.*

Международные обязательства Украины в сфере гуманитарного развития опираются на современные гуманистические идеалы и закреплены в Разделе II Конституции Украины «Права, свободы и обязанности человека и гражданина», в котором права человека фиксируют положение лица относительно государства, его возможности в экономической, социальной, политической и культурной сферах. Однако сегодня личные права человека, а именно - право на жизнь, свободу, личную неприкосновенность, право на свободу передвижения и свободу от пыток - постоянно нарушаются на временно оккупированных территориях отдельных районов Донецкой и Луганской областей и в Крыму. Проблемой в Украине является обеспечение права человека на справедливый суд. Обеспечение конституционных социально-

економических прав в Украине нуждается в действенной экономической и образовательной политике. Ведь в экономическом измерении гуманитарное развитие означает постоянный рост доли интеллектуального продукта в национальном продукте, утверждение инновационности в качестве доминирующей модели экономического поведения.

Обоснован вывод о том, что прогресс гуманитарного развития Украины будет определяться, прежде всего, успешностью имплементирования в отечественное законодательство и выполнением основных требований по соблюдению прав человека в сфере судопроизводства, экономических свобод, социальных гарантий и экологической безопасности.

Ключевые слова: права человека, гуманитарное развитие, конституция, законодательство, международно-правовые акты.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному складному і глобалізованому світі лише консолідовані суспільства спроможні забезпечувати сталий розвиток своїх економік, убезпечувати свій розвиток від зовнішніх та внутрішніх загроз, зберігати свою національну ідентичність та самобутність і, водночас, формувати політичну націю. Україна сьогодні тримає черговий іспит історії, в чергове відстоюючи свою територіальну цілісність і незалежність у боротьбі з російським імперіалізмом, і ставить перед собою амбітне завдання: вийти з кризової смуги сильнішою, ствердитись у колі потужних і впливових країн світу, що визначатимуть майбутнє глобального суспільства. Справедлива і консолідована демократична республіка, високий рівень і якість життя українського суспільства як «суспільства середнього класу», реалізація європейського та євроатлантичного вибору – такі завдання насамперед потребують лібералізації суспільних відносин на основі реалізації прав і свобод людини як основи гуманітарного розвитку.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. Проблеми забезпечення прав людини у гуманітарній сфері є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних науковців, політиків, громадських діячів, серед яких - В. Андрущенко, В. Бех, В. Бондаренко, В. Брюховецький, І. Дзюба,

М. Жулинський, О. Забужко, С. Здіорук, І. Зязюн, В. Євтух, В. Кремень, І. Курас, В. Луговий, М. Михальченко, С. Овчаренко, В. Огнев'юк, Б. Патон, М. Попович, В. Скуратівський, М. Степико, В. Смолій, В. Трощинський, А. Шпак та ін. Вагомий вклад у дослідження конституційних основ забезпечення прав людини в Україні внесли дослідження та громадська діяльність Харківської правозахисної групи. У своїх працях науковці дослідили окремі аспекти стану та проблеми дотримання прав людини у різних секторах життєдіяльності. В Україні неодноразово здійснювалися розробки концептуальних засад гуманітарного розвитку фахівцями та науковцями наукових, науково-дослідних установ та аналітичних центрів, проте результати їх роботи так і не знайшли впровадження у нормативно-правових актах. Але наукова цінність цих робіт не викликає сумнівів та становить інтерес для дослідників гуманітарного розвитку. Найбільш вагомими у цій сфері є роботи наукових колективів під керівництвом В. Гейця, В. Горбуліна, М. Жулинського, Ю. Рубана та ін. Проте аналіз праць вказує на потребу здійснення комплексного аналізу стану імплементації міжнародних стандартів забезпечення прав людини, що лежать в основі гуманітарного розвитку, у Конституції України.

Метою статті є дослідження міжнародних стандартів, що склали світоглядну основу конституційних засад гуманітарного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Джерелом гуманістичних засад розвитку усіх демократичних країн світу є міжнародні акти, сукупність яких створює концептуальні засади гуманітарного розвитку, а саме: «Загальна декларація прав людини» [2], «Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права» [3, с. 25-36], «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права» [3, с. 37-57], «Факультативні протоколи до «Міжнародного пакту про громадянські та політичні права»» [3, с. 58-61]. Усі 4 документи Генеральна Асамблея ООН в 1966 році об'єднала під назвою «Міжнародний білль про права людини».

«Конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» також включають до «Міжнародного біллью про права людини», але вона лише конкретизує зміст основних його положень, тому не входить до вищенаведеного переліку.

Історичним актом, що є підґрунтям сучасних гуманітарних процесів, стала «Загальна декларація прав людини» [2], прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Цей документ став реакцією світової спільноти на величезну гуманітарну катастрофу під час Другої світової війни, коли було знецінено життя окремої людини. «Загальна декларація прав людини» (далі – ЗДПЛ) містить 30 статей, які формулюють невід’ємні права людини. На її основі були прийняті два наступні документи, що є обов’язковими для країн-учасників договору ООН, а саме: «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права» та «Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права». Окремі положення ЗДПЛ, такі як заборона рабства та тортур, є обов’язковою імперативною нормою для усіх держав, що ратифікували ЗДПЛ. Сьогодні ЗДПЛ є основою формування конституційних прав і свобод людини та громадянина, що закріплюються у конституціях різних держав.

Імплементация норм міжнародного права у конституцію та законодавство України тривала протягом всієї історії взаємодії нашої держави з ООН. Так, УРСР, як повноправний самостійний член ООН, ратифікувала «Міжнародний білль про права людини» у 1973 році, і, таким чином, визнаючи верховенство міжнародно-правових актів над внутрішнім законодавством, прийняла на себе відповідні гуманітарні зобов’язання. Білль передбачає, що у разі, коли певне право людини не знайшло відображення у конституції держави, це право за нею визнається на основі міжнародних актів.

У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року [1] і в Зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 року зазначалося, що Україна як суверенна

держава бажає посісти гідне місце серед демократичних, правових країн світу і ставить собі за мету всебічно забезпечити права і свободи людини і громадянина на рівні загальновизнаних міжнародних принципів, норм і стандартів. Таким чином, у 1991 році Україна виступила правоприємницею міжнародних правових зобов'язань УРСР і, таким чином, визнала, що «Міжнародний білль про права людини» надає можливість усім громадянам незалежної України, чиї політичні чи громадянські права порушені, звернутися за захистом безпосередньо до Комітету з прав людини ООН за умов проходження усіх стадій судового розгляду свого позову, визначених національним законодавством.

Науковці вже зазначали, що першими законодавчими актами незалежна Україна продемонструвала готовність виконувати свої гуманітарні зобов'язання. Основні політичні, громадянські, соціальні та економічні права були закріплені у Законах України «Про власність», «Про підприємництво», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про громадянство України», «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», «Про скасування кримінального покарання у вигляді вигнання», «Про правовий статус іноземців», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про зайнятість населення», «Про основи соціального захисту інвалідів», «Про допомогу держави сім'ям з дітьми» [6, с. 34].

У листопаді 1995 року Україна була прийнята у члени Ради Європи, приєдналась до багатосторонніх європейських конвенцій у галузі прав і свобод людини і взяла на себе конкретні зобов'язання щодо імплементації їх норм у національне законодавство. Підтвердженням сталості гуманітарного розвитку держави стала Конституція України, що була прийнята у 1996 році [4]. Суттєві зрушення у формулюванні прав та свобод людини і громадянина, які були закріплені в новій Конституції, свідчили про незворотне бажання долучитися до світових гуманітарних стандартів, що

іноді порівнюють з «гуманітраною революцією» на загальнодержавному рівні [6, с. 35].

Відповідно до Конституції України [4] кожному гарантується право знати свої права і обов'язки, а закріплені в чинних міжнародних договорах стандарти прав і свобод людини мають бути доведені до відома широких верств населення. При цьому науковці зазначають, що в Конституції України взакріплено важливий принцип, згідно з яким встановлені в ній права і свободи людини і громадянина не є вичерпними і можуть бути доповнені в процесі подальшої ратифікації Україною міжнародних актів щодо прав і свобод людини. Загалом на теперішній час існує 173 документи Ради Європи, що стосуються прав і свобод людини, серед яких конвенції, угоди, кодекси, протоколи. Попри те, що низку конвенцій з прав людини протягом останніх років додатково ратифіковано Україною, у національне законодавство імплементовані не всі їх положення та вимоги, насамперед це стосується екологічної та судової сфер. ..На теперішній час гуманітарні зобов'язання держави закріплені у Законах України про ратифікацію наступних міжнародних документів: Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування»; Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин»; Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню»; Закон України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля»; Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату»; Закон України «Про ратифікацію Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай)»; Закон України «Про ратифікацію Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі»; Закон України «Про ратифікацію Факультативного протоколу до

Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії»; Закон України «Про ратифікацію Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах»; Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність»; Закон України «Про ратифікацію Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей»; Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей»; Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство»; Закон України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)»; Закон України «Про ратифікацію конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї»; Закон України «Про ратифікацію Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми»; Закон України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці №176 1995 року про безпеку та гігієну праці в шахтах»; Закон України «Про ратифікацію конвенції Міжнародної організації праці № 155 1981 року про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище»; Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)» [6, с. 36-38].

Міжнародні зобов'язання України у сфері гуманітарного розвитку спираються на сучасні гуманістичні ідеали та закріплені у Розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Основні положення ЗДПЛ стали підґрунтям саме цього розділу, у якому права людини фіксують положення особи відносно держави, її можливості в економічній, соціальній, політичній та культурній сферах. Права людини розділяються на: 1) абсолютні, які не можуть бути обмежені чи призупинені за жодних обставин; 2) відносні, які можуть бути обмежені чи призупинені у випадку введення надзвичайного чи воєнного стану. При формуванні цього розділу було використано всю сукупність прав, яка визнається міжнародною спільнотою гуманітарною основою розвитку держави. Ці права охоплюють усі чотири сфери гуманітарних інтересів

сучасної людини: 1) особисті права; 2) політичні права; 3) соціально-економічні права; 4) культурні права.

Сьогодні Українській державі необхідно суттєво змінити бачення ролі людини в політичному, економічному і соціальному житті країни через формування цілісної політики гуманітарного розвитку, адекватної модернізаційним викликам та зовнішнім загрозам. Тому розглянемо сутнісні особливості кожної групи прав з огляду на забезпечення ними гуманітарного розвитку.

У Конституції України [4] чітко означена система прав і свобод людини у всіх основних сферах життєдіяльності. У окремих її статтях гарантовано права, проголошені у ЗДПЛ, а саме: право на життя (ст. 27), право на свободу пересування, вільного вибору місця проживання, право вільно залишати територію України і повертатися в Україну (ст. 33), право на інформацію (ст. 34), право приватної власності (ст. 41), право на підприємницьку діяльність (ст. 42), право на страйк (ст. 44), право на достатній життєвий рівень (ст. 48). Норми Конституції України є нормами прямої дії, і суди, як і інші державні органи, в процесі здійснення захисту прав і свобод людини зобов'язані забезпечити цю конституційну вимогу.

Виходимо від розуміння поняття «гуманітарний розвиток» як «моделі розвитку, орієнтованої на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення гідних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей людини і нації». Саме таке визначення використовують автори проекту Концепції гуманітарного розвитку України до 2020 року [5, с. 12].

Особисті права людини - це сукупність природних прав, наданих від народження, що є невід'ємними для кожної людини, незалежно від громадянства, статі, віку, раси, етнічної чи релігійної приналежності. Ці права називають громадянськими, хоча вони не є результатом належності особи до державного громадянства і не спираються на цей статус людини. Особисті права є основою захисту життя, гідності та свободи людини. До

особистих прав відносять: 1) право на життя, 2) право на свободу та особисту недоторканість; 3) право на гідність особистості; 4) право на недоторканість особистого життя; 5) право на недоторканість помешкання; 6) право на самозахист; 7) право на національну та культурну самоідентифікацію; 8) право на свободу совісті та думки; 9) право на свободу пересування та обрання місця проживання; 10) право на свободу обрання мови спілкування; 11) право на судовий захист; 12) право на релігійне самовизначення; 13) право на ім'я [6, с.29-30].

Проте сьогодні особисті права людини, а саме - право на життя, свободу, особисту недоторканість, право на свободу пересування та свободу від тортур – постійно порушуються на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей та в Криму. Також, на жаль, традиційною в Україні стала проблема забезпечення права людини на справедливий суд. Без реформи судової системи наша держава не зможе стати справді правовою та демократичною, проте далі проголошення початку цієї реформи справа не йде вже протягом багатьох років.

Політичні права людини - це сукупність прав людини, яка пов'язана з державним громадянством особи і визначає умови її участі у суспільному та політичному житті країни. На відміну від особистих, соціальних та економічних прав, політичні права людини безпосередньо впливають з законодавчо встановленого громадянства. До політичних прав відносяться: 1) право на свободу слова; 2) право на свободу доступу до інформації; 3) право на свободу звернень до державних органів влади та органів місцевого самоврядування; 4) право на свободу об'єднань та союзів; 5) право на свободу зібрань; 6) право на участь в управлінні справами держави та рівний доступ до державної служби; 7) право на громадянство; 8) право бути обраним та обирати до державних органів влади; 9) право на участь у веденні правосуддя; 10) право на свободу опору проти пригнічення [6, с. 30-31].

У політичному вимірі перехід до гуманітарного розвитку передбачає досягнення найвищих ступенів свободи особистості і водночас її готовність брати на себе відповідальність за себе, свою родину, місцеву громаду і країну [5, с. 12]. Акції громадянської активності та непокори владі, що періодично відбуваються в Україні, свідчать про те, що громадяни ефективно користуються цим конституційним правом.

Соціально-економічні права людини - це сукупність прав, яка визначає систему гарантій захисту гідності та свободи вибору особистості при реалізації соціальних та економічних потреб її життєзабезпечення. Соціально-економічні права випливають з визнання природного права людини на участь у соціальних та економічних процесах держави. До таких прав відносять: 1) право на свободу підприємництва; 2) право на приватну власність; 3) право на труд та вільний вибір сфери трудової діяльності; 4) право на охорону сім'ї, материнства та батьківства; 5) право на соціальне забезпечення; 6) право на житло; 7) право на охорону здоров'я; 8) право на безпечне природне середовище; 9) право на справедливе оподаткування; 10) право на гідні умови праці та справедливе винагородження за труд [6, с. 31].

У соціальному вимірі гуманітарний розвиток означає створення для людини, як головного національного ресурсу, умов реалізації всіх її можливостей [5, с. 12]. Виходячи з такого підходу має формуватися політика можливостей в освіті, професійній реалізації, адресність охорони здоров'я і соціального захисту. Слід також зазначити, що умови війни неминуче породжують соціально-економічну кризу та зубожіння населення, що супроводжується порушенням прав людини на гідний рівень життя, особливо поглиблюють розриви у соціальній стратифікації населення та посилюють конфліктогенність суспільно-політичних відносин. Тому забезпечення конституційних соціально-економічних прав в Україні потребує дієвої економічної та освітньої політики. Адже в економічному вимірі гуманітарний розвиток означає постійне зростання

частки інтелектуального продукту у національному продукті, утвердження інноваційності в якості домінуючої моделі економічної поведінки.

Культурні права людини - це комплекс прав та свобод людини, що гарантуються конституцією або законодавчими актами та забезпечують право задоволення культурних потреб та можливість самореалізації людини в сфері культурного життя. До культурних прав відносяться: 1) право на освіту; 2) право на свободу викладання (академічна свобода); 3) право на свободу творчості; 4) право на участь у культурному житті та використання культурної інфраструктури; 5) право на доступ до культурних цінностей та інформації [6, с. 31].

Проте, за висновками науковців, нинішній стан культурного простору продовжує продукувати в громадян України істотні відмінності у світоглядних, ціннісних орієнтаціях, поглядах на минуле і майбутнє країни, на шляхи її подальшого розвитку. Відбувається занепад важливих масових культурних практик, таких, як читання книжок і періодики, відвідування театрів, кінотеатрів, музеїв тощо. Нові форми культурних практик та організації дозвілля через свою високу вартість стали сферою споживання здебільшого заможних верств населення [5, с. 11].

Висновки. Визначення принципів, означення пріоритетів, розробка дієвих механізмів забезпечення конституційних прав людей як необхідної передумови реалізації її потенціалу, обґрунтування соціально-економічних та соціокультурних засад гуманітарного розвитку України з метою забезпечення конкурентоспроможності держави і нації в сучасному світі – це напрямки формування сучасної цілісної гуманітарної політики України.

Чинна Конституція України імплементувала основні положення міжнародно-правових актів з прав людини, що є надбанням історії гуманізму. Проте прогрес гуманітарного розвитку України визначатиметься, передусім, успішністю імплементування у вітчизняне законодавство та виконання основних вимог щодо дотримання прав

людини у сфері судочинства, економічних свобод, соціальних гарантій та екологічної безпеки.

Список джерел

1. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята 16 липня 1990 року //Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 31, ст.429

2. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. Міжнародний білль про права людини. Виклад фактів / Харківська правозахисна група. Харків: Фоліо, 2004. 62 с.

4. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами, внесеними згідно із законами України від 8 грудня 2004 року; від 1 лютого 2011 року; від 19 вересня 2013 року; від 21 лютого 2014 року; від 2 червня 2016 року; від 7 лютого 2019 року) // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року: проект // Стратегічні пріоритети. №3(12). 2009 р. С. 11 – 30.

6. Овчаренко С. В. Гуманітарна та культурна політика [Електронний ресурс] : навч. посіб. / С. В. Овчаренко. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – 152 с.

1. Deklaratciia pro derzhavnii suverenitet Ukraïni. Priiniata 16 lipnia 1990 roku //Vidomosti Verkhovnoi Radi URSR (VVR), 1990, N 31, st.429

2. Zagalna deklaraciiia prav liudini. Priiniata i progoloshena rezoliutcieiu 217 A (III) Generalnoi Asambleï OON vid 10 grudnia 1948 roku. Elektronii resurs. Rezhim dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. Mizhnarodnii bill pro prava liudini. Viklad faktiv / Kharkivska pravozakhisna grupa. Kharkiv: Folio, 2004. 62 s.

4. Konstitucija Ukraïni vid 28 chervnia 1996 roku (zi zminami, vnesenimi zgidno iz zakonami Ukraïni vid 8 grudnia 2004 roku; vid 1 liutogo 2011 roku; vid 19 veresnia 2013 roku; vid 21 liutogo 2014 roku; vid 2 chervnia 2016 roku; vid 7 liutogo 2019 roku) // vidomosti Verkhovnoï Radi Ukraïni. 1996. № 30. St. 141.

5. Kontceptciia gumanitarnogo rozvitku Ukraïni na period do 2020 roku: proekt // Strategichni prioriteti, №3(12), 2009 r. S. 11 – 30.

6. Ovcharenko S. V. Gumanitarna ta kulturna politika [Elektronni resurs] : navch. posib. / S. V. Ovcharenko. – Odesa : ORIDU NADU, 2013. – 152 s.

**THE INTERNATIONAL PICTURE ON HUMAN RIGHTS AS THE
BASIS OF THE CONSTITUTIONAL FRAMEWORK OF THE
HUMANITARIAN DEVELOPMENT OF UKRAINE**

**«МЕЖДУНАРОДНЫЙ БИЛЛЬ О ПРАВАХ ЧЕЛОВЕКА»
КАК БАЗИС КОНСТИТУЦИОННЫХ ОСНОВ
ГУМАНИТАРНОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ**